

УДК 340.111.5:005.582

І. О. Соколова, кандидат юридичних наук,
асистент кафедри теорії держави і права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Дерегуляція в системі правового регулювання суспільних відносин

Стаття присвячена визначенню поняття дерегуляції, дослідженню питання про її місце і роль у механізмі правового регулювання у різних сферах державної діяльності. Обґрунтовується позиція про те, що дерегуляція може бути представлена як один із особливих елементів правового режиму, розглядається питання співвідношення дерегуляції з лібералізацією.

Ключові слова: дерегуляція, правовий режим, лібералізація, правове регулювання.

Сьогодні в Україні проводиться низка реформ, які спрямовані на покращення законодавства, його відповідність нормам права Європейського Союзу. Наша держава намагається перейти від централізації до децентралізації влади, що надасть більш широких і вагомих повноважень органам місцевого самоврядування і знизить залежність місцевих органів влади від центральних у прийнятті рішень локального значення, також максимальна передача функцій на місцевий рівень, що сприятиме регіональному розвитку [1].

Оскільки дерегуляція є відмовою від дозвільних режимів, вона заснована на загальнодозвільному типі правового регулювання, в основі якого лежить формула «дозволено все, крім того, що прямо заборонено нормами права», що означає, що суб'єкти володіють тільки тими правами, які прямо закріплені у законі [2]. Він полягає у тому, що особа може обирати будь-яку поведінку, крім тієї, щодо якої нормою права встановлено заборону. Слід підкреслити й те, що при застосуванні цього типу правового регулювання законодавець надає особі право вчиняти будь-які цивільні правочини, навіть ті, які не визнані законом, крім тих, щодо яких існує пряма заборона.

Дерегуляції притаманні правові засоби, які є складовою правового режиму та притаманні більше для сфери публічного права, яке регулює відносини держави між її органами, органами державної влади і громадянами, громадськими об'єднаннями, господарськими структурами [3]. В її основі також є владні приписи, що означає, що дерегуляція може використовувати за необхідності імперативний метод (метод централізованого регулювання) правового регулювання, який базується на відносинах субординації між учасниками суспільних відносин, тобто регулює відносини, де пріоритетом є загальносоціальний інтерес [4, с. 408–410].

При дерегуляції діє приватноправовий режим, який заснований на пріоритеті інтересів окремої (приватної) особи, автономії волі сторін у виборі власного варіанту поведінки та на юридичній рівності учасників відповідних відносин, ініціативі суб'єктів щодо встановлення правового зв'язку між собою, уповноважувальному характері правових норм, застосуванні переважно позовного порядку захисту інтересів суб'єктів у суді [2]. Диспозитивний метод є основою приватноправового режиму і дерегуляції, оскільки він передбачає впорядкування поведінки суб'єктів правових відносин шляхом установлення таких типів юридичних правил, а саме: тих, що встановлюють межі дозволеної поведінки суб'єктів, субсидіарних правил, які застосовуються лише у разі неможливості суб'єктами самостійно впорядкувати відносини між собою, та правил, що закріплюють

принципи правового регулювання певної сфери суспільних відносин [4, с. 408–410].

Отже, за приватноправового режиму суб'єкт може самостійно вирішувати, використовувати свої права чи утриматися від дозволених дій, укласти договір чи ні, тобто він має право виявляти автономність своєї волі й приватну ініціативу. Визначальним для приватного права є рамковий характер певної норми, який повинен забезпечувати правові умови вільної комунікації й надати обов'язкової сили її результатам. Рамковість регулювання забезпечує певний простір, у якому норми приватного права може бути застосовано в усьому полі правовідносин, дозволяє швидше реагувати на нові процеси, залишаючи лише базовий стандарт норм.

З урахуванням викладеного, правовий режим сфери приватного права може бути визначено як цілісну систему регулятивного впливу, яка створює загальнодозвільний тип регулювання майнових та особистих немайнових відносин, заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, забезпечує можливість самовизначення і власних активних дій, спрямований на виникнення та здійснення суб'єктивних прав і обов'язків у межах, установлених договором чи законом, з метою досягнення певних приватних цілей та інтересів.

При «м'яких» режимах використовуються правові засоби – дозволи, а отже, основою таких режимів є дозвільний метод, притаманний дерегуляції. Як приклад «м'якого» режиму можна навести порядок «обліку громадян», який замінює традиційну систему (режим) прописки, що діяла в СРСР, на реєстрацію, оскільки в основі прописки лежить дозвільний принцип, а в основі реєстрації – повідомляючий. Зокрема, громадяни країни, а також іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, в разі зміни місця проживання зобов'язані подати для реєстрації в 10-денний строк після прибуття на нове місце проживання документи відповідним житлово-комунальним підприємствам. Останні приймають та опубліковують ці документи в строк, що не перевищує п'яти днів, і передають їх до відповідних уповноважених органів.

Існує декілька точок зору щодо визначення поняття дерегуляція – скасування заходів, що стримують вільну конкуренцію на фінансових ринках [5]. Деякі вчені отождожують дерегуляцію з лібералізацією і говорять, що остання – це процес зменшення державного регулювання господарської діяльності [6], а також стверджують, що лібералізація – це зняття обмежень, відміна чи послаблення державного контролю, розширення свободи діяльності для суб'єктів економіки, зняття кількісних і якісних обмежень [7]. На нашу думку, діяльність нашої держави спрямована більше до лібералізації, якщо говорити про спрощення державного контролю, аніж до дерегуляції, яка свідчить про відмову від дозвільних режимів і використовує переважно імперативний метод правового регулювання, чим посилює контроль держави у різних сферах діяльності.

Питання про дерегуляцію згадується і в законопроекті «Про внесення змін до Закону України “Про адміністративні послуги” (щодо усунення можливостей корупції при наданні адміністративних послуг)», в якому формується абсолютно нова система у сфері видачі органами влади різних документів щодо надання адміністративних послуг. Це не дозволить громадянам, а також підприємцям, обслуговувати чиновників, а для отримання того чи іншого документа необхідно буде подати лише один документ – заяву про необхідність його оформлення. А перевірка щодо права людини на той чи інший документ буде проводитися чиновниками самостійно, без збирання особою довідок і витягів від одного органу влади для іншого. В такому випадку непотрібно буде для реєстрації новонародженого нести довідку про його народження, а для оформлення пенсії – доводити, що ти досяг пенсійного віку, додатковими документами [8].

Отже, дерегуляція необхідна державі, оскільки вона є стимулом для розвитку економіки, що забезпечує збільшення можливостей для реалізації владних повноважень, у тому числі і в соціальній сфері. Також вона необхідна бізнесу, бо створює конкурентні умови, що дає змогу розвивати виробництво, робити товари дешевшими, збільшувати обсяги реалізації, створювати робочі місця й отримувати більші прибутки. Крім того, дерегуляція необхідна громадянам, оскільки вона створює

додатковий попит на ринку праці, зменшує вартість товарів і послуг, збільшує рівень реальних доходів громадян [8].

Метою дерегуляції є створення комфортного бізнес-клімату через усунення надмірного регуляторного тиску держави на бізнес та ліквідацію надмірного контролю підприємницької діяльності шляхом спрощення процедур, зменшення частоти перевірок та зменшення кількості контролюючих органів, скасування зайвих дозволів і ліцензій, побудова ефективної та зручної в адмініструванні регуляції в тих сферах, де вона необхідна [9]. Її головними завданнями є: зменшення регуляторного тиску на малий і середній бізнес і відповідно створення нормальних умов для роботи та зменшення вартості адміністрування бізнесу, щоб підприємці витрачали час саме на бізнес, а не на нескінченні бюрократичні процедури; створення сприятливого середовища для внутрішніх та іноземних інвестицій; створення здорової конкуренції на ринку за допомогою прибирання штучних бар'єрів.

У Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» від 12 лютого 2015 р. спрощується ведення бізнесу у багатьох галузях економіки через скасування засобів державного регулювання, гармонізацію законодавства з нормами ЄС, зменшення адміністративного навантаження на підприємства та зниження корупційних ризиків у існуючих процедурах, скорочено терміни надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, удосконалено інформаційну взаємодію між Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та інформаційними системами органів державної влади, а також документами в електронній формі [10]. Також законом скасовано низку обтяжуючих бюрократичних умов у промисловості, що має сприяти економічному зростанню за окремими галузевими напрямками. Зокрема, скасовано вимогу щодо отримання дозволів на проведення промислових випробувань дослідних і експериментальних зразків гірничошахтного устаткування та матеріалів, що застосовуються у шахтах і рудниках, які надавались органами гірничого та санітарно-епідеміологічного

нагляду за результатами проведення складних та подекуди корумпованих перевірок та експертиз.

В аграрному секторі скасовано необхідність проведення державних випробувань, обов'язкової реєстрації та перереєстрації машин, на які поширюється дія відповідних технічних регламентів та які призначені для роботи з пестицидами та агрохімікатами. Скасовано необхідність проведення обов'язкової державної експертизи проектів землеустрою в частині забезпечення еколого-економічного обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах у різних природно-сільськогосподарських регіонах. Крім того, забезпечено скасування неактуальних висновків, які надавались Мінагрополітики при укладенні та реєстрації угод купівлі-продажу сільськогосподарської продукції і продовольства для державних та регіональних потреб та реєстрації зовнішньоекономічних контрактів. Водночас цим Законом скасовано необхідність отримання дозволу на встановлення або спорудження когенераційних установок на базі існуючих енергетичних об'єктів, а також проведення атестації виробництва підприємств, що здійснюють переробку, утилізацію або знищення вилученої з обігу неякісної та небезпечної продукції.

Законом також ліквідується інститут Дозвільних центрів та державних адміністраторів — надання адміністративних послуг з видачі документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності буде здійснюватися через Центри надання адміністративних послуг, що дозволить оптимізувати бюджетні видатки на утримання місцевих органів виконавчої влади (райдержадміністрації та окремі облдержадміністрації) та органів місцевого самоврядування (міські ради — їх виконавчі органи). У рамках реалізованих законодавчих ініціатив позитивним аспектом є скасування необхідності отримання дозволу виконавчих комітетів місцевих рад на виконання робіт з переобладнання та перепланування жилого будинку і жилого приміщення приватного житлового фонду, які не передбачають втручання в несучі конструкції та/або інженерні системи загального ко-

ристування, а також не потребують введення таких об'єктів в експлуатацію [11].

Таким чином, сутність дерегуляції полягає у можливості максимально усунути вплив держави на ринок економічної діяльності.

Дерегуляція означає:

- перехід від тарифів до цін (вільний ринок), що дозволить кращим підприємцям отримати більшу винагороду;
- забезпечення вільної конкуренції, яка надійно стримуватиме ціни;
- перехід від ліцензування до страхування;
- де бюрократизацію, а саме зменшення документообігу між бізнесом і державою, а також зменшення числа державних і уповноважених державою перевірочних інстанцій [12] (наприклад, з березня 2016 р. дарувати майно особам першої черги можна без проведення оцінки, а лише завіривши договір у нотаріуса) тощо.

Список використаних джерел

1. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] : Постанова Верхов. Ради України від 11.12.2014 № 26-VIII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/26-19>.
2. Соколова, І. О. Правовий режим як категорія правової науки [Текст] : монографія / І. О. Соколова. – Х. : Право, 2014. – 152 с.
3. Погребняк, С. П. Поділ права на публічне і приватне (загальнотеоретичні аспекти) [Текст] / С. П. Погребняк // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – Х., 2006. – Вип. 12. – С. 3–17.
4. Теорія держави і права [Текст] : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2014. – 368 с.
5. Райзберг, Б. А. Современный экономический словарь [Текст] / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 2-е изд., испр. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
6. Экономика [Текст] : учебник / под ред. А. С. Булатова. – М. : Юристъ, 1999. – 591 с.
7. Словарь бизнес-терминов. Академик.ру. 2001.
8. <http://nikorupciji.org/2013/10/20/derehulyatsiya-chy-koruptsiya>.
9. <http://reforms.in.ua/ua/reforms/deregulyaciya-ta-rozvytok-pidpryyemnyctva>.

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція) [Текст] : Закон України від 12.02.2015 // Відом. Верхов. Ради України. – 2015. – № 21. – Ст. 133.
11. <http://www.gmpua.com/discussion/ukraine-gov-f111/pravitelstvo-ukraini-otmenilo-pereregistraciu-lekarstv-t10559.html>.
12. <http://www.libertarium.ru/9847>.

И. А. Соколова

**Дерегуляция в системе правового регулирования
общественных отношений**

Статья посвящена определению понятия дерегуляции, исследованию вопроса о её месте и роли в механизме правового регулирования в различных сферах государственной деятельности. Обосновывается позиция о том, что дерегуляция может быть представлена как один из особенных элементов правового режима, рассматривается вопрос соотношения дерегуляции с либерализацией.

Ключевые слова: дерегуляция, правовой режим, либерализация, правовое регулирование.

I. O. Sokolova

Deregulation in the system of law regulation of the social relations

The article is devoted to the definition of deregulation, investigation of its place and role in the mechanism of law regulation in different spheres of the state activity. The idea that deregulation can be realized as one of the specific elements of the judicial regime is proved, the connection between deregulation and liberalization is investigated too.

Today in Ukraine there are several reforms that are to improve the legislation, the coincidence of its norms to the norms of EU. The state tries to make the transition from the centralization to the decentralization of power, that gives more influential opportunities to the organs of local government and change the dependence of its from the central power in the field of local problems, that will improve the regional development.

Deregulation is a rejection of licensing regimes, it is based on the other type of legal regulation, which is based on the formula «everything is permitted except what is explicitly prohibited by law». A person may choose any behavior except

that which the law prohibits. It should be emphasized that in applying this type of legal regulation, the legislator grants a person the right to make any civil transactions, even those that were not recognized by law, except those for which there is no direct prohibition.

With the deregulation acts of a private law regime that is based on the priority of the interests of the individual (private) persons, autonomy of will of parties to choose their own behavior choices and legal equality concerned, the initiative of the constituent entities regarding the establishment of legal ties among themselves, the nature of legal norms, primarily the limitation procedure for the protection of entities' interests in court applies. Dispositive method is the basis of a private law regime and deregulation, as it provides for streamlining of behavior of subjects of legal relations by establishing the following types of legal rules, namely those that set the boundaries of possible to the behavior of the subjects of default rules that apply only in the case of possible subjects to self-regulate the relationship between them and rules that reinforce the principles of legal regulation of a certain sphere of public relations.

Deregulation inherent in the legal remedies that are part of the legal regime is more typical for the sphere of public law, which regulates relations between the state bodies, public authorities and citizens, public associations, economic structures. At its core are the power requirements, which means that deregulation may be used as necessary mandatory method (centralized control method) of legal regulation, which is based on the relationship of subordination between the participants of social relations, that is, governs the relationship, where the priority is the general social interest.

Keywords: *deregulation, legal regime, liberalization, regulation, licensing regimes.*